

ВІДГУК

**офіційного опонента Крилової Світлани Анатоліївни
на дисертацію Захаріної Марини Іванівни
«Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних
ідей В. В. Зеньковського: соціальний вимір»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
філософських наук за спеціальністю 09.00.03 - соціальна
філософія та філософія історії**

Постать В. В. Зеньковського є знаковою та показовою за долею серед представників свого часу, коли мільйони громадян Російської імперії були вимушені емігрувати, не прийнявши Революцію та встановлення Радянської влади. Тож, закономірно, що як зазначив один з дослідників цього видатного сина України М. Ткачук, «В. В. Зеньковський належить до тієї плеяди наших співвітчизників, яку протягом багатьох років намагалися вилучити з власної історії культури. Його ім'я згадувалося лише для того, щоб зганьбити, а ідеї, затьмарені і спотворені, піддавалися нищівній критиці. У свідомість кількох поколінь наполегливо вкладалося уявлення про Зеньковського як про «реакційного філософа і теолога», «білоемігранта», котрий «робить злісний наклеп на марксизм-ленінізм, на соціалістичний лад» [див. Ткачук М. Київський період творчості В.В. Зеньковського // Магістеріум. Вип. 1. Історико-філософські студії / [редкол. : Горський В. С. (голова) та ін.]. – К. : КМ Академія, 1998. - С. 28-37, С.28].

Треба відзначити, що в останні десятиріччя В. В. Зеньковський та його спадщина все частіше стають об'єктами наукового інтересу та презентуються в формі дисертаційних досліджень. Разом з тим, можна побачити і певну однобічність проведених досліджень і відсутність соціально-філософського осмислення доробку В. В. Зеньковського. Відтак, можемо схвально відгукнутися щодо заявленої наукової новизни даного дослідження, яка в сукупності репрезентує «концепцію духовної сутності людини як діяльній цілісності особистості в соціумі в системі філософсько-релігійних ідей

В. Зеньковського». Виходячи з цього цінним є і теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження, що полягають «у здійсненні комплексного аналізу умов сучасного повноцінного існування людини завдяки процесу акумуляції цінностей та досвіду надбань національної духовної культури з метою осягнення цілісної соціальної системи, центром якої є образ діяльнісної цілісної особистості, а загальносвітова тенденція дегуманізації культури актуалізує для України пошук власної культурної самовизначеності» (с. 3).

Показовим моментом актуальності, представленого до відгуку дисертаційного дослідження М. І. Захаріної бачиться її відповідність плану науково-дослідних робіт Чернігівського національного технологічного університету, в межах теми «Філософсько-освітня думка Лівобережної України» (державний реєстраційний № 0105U001870) та в межах науково-дослідної теми кафедри економіки та соціальних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби України «Вплив соціогуманітарного та економічного ландшафтів на життєдіяльність людини на зламі історичних епох» (державний реєстраційний № 0117U007205). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Чернігівського державного інституту економіки і управління (протокол №01/11 від 27 січня 2011 р.).

До позитивних аспектів представленого дисертаційного дослідження Марини Іванівни Захаріної можна віднести наступне:

1. Було запропоновано авторське визначення діяльнісної цілісності особистості, яке полягає в унікальному поєднанні емоційно-почуттєвого «осіяння», творчо-вольових і логіко-раціональних пізнавальних здібностей людини, які належать до її соціокультурних навичок на засадах мовно-символічної діалогічності, а тому поза суспільством функціонувати не можуть (підрозділ 2.2.).

2. Запропонований дисертанткою комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції, яка поєднує в собі функціонування двох системних проектів – соціального і

божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості: він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява феномену діяльнійшої цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи (підрозділи 2.1., 2.2.) є цікавим та перспективним, в світлі останніх подій, що відбувалися в соціокультурному та релігійному житті українського соціуму.

3. Однозначно заслуговує на схвалення представлення етико-антропологічній концепції В. Зеньковського, де оригінальне діяльнісно-практичне звучання проявляється в тому, що цілісний образ людини вибудовується таким чином, що дух як структурний компонент виконує домінуючу роль. (підрозділ 2.1.) Дисертантка слушно акцентує увагу, що відношення до духу біофізичних і психічних складових визначає характер антропологічної цілісності, конкретизуючи, що буттєва антропологічна структура завдяки дії духу розмикається назовні, набуваючи трансцендентного характеру.

4. Не можна не відзначити і деталізацію М. І. Захаріною діалогової моделі виховання особистості, що представлена в доробку В. Зеньковського (підрозділ 2.3.). Дисертантка аргументовано доводить не тільки факт, що від сучасної людини ситуація пізнання вимагає інтегральної єдності зусиль та здатностей, але й те, що саме запропоновані Зеньковським кроки з трансформації освітньої моделі на основі діалогу дозволять освітньому простору подолати у особи чи групи осіб пізнавальні обмеження через установлення порозуміння із багатьма іншими людьми. Цілком слушним здається й висновок, що діалоговий характер як зовнішніх відносин, так і внутрішнього процесу становлення особистості виглядає «перспективним соціально-філософським критерієм для новітньої теорії виховання та як раціональний засіб переконання демократично орієнтованої інтелектуальної

моделі існування педагогічного знання, яке спрямоване на формування сучасної цілісної людини» (підрозділ 2.3).

5. Роздуми В. В. Зеньковського щодо свободи як феномену (підрозділ 3.3), що не дається від природи, а вимагає зусиль щодо набуття завдяки духовній творчій праці над собою, починаючи з самого дитинства, цікаві через наближеність до метаантропологічних пошуків, здійснюваних науковцями в останні декілька років. Такий момент не тільки співзвучний процесу «сходження до свободи», як номінує його В. Зеньковський, але й підтверджує актуальність пошуків варіантів вирішення споконвічної проблеми права вибору між добром і злом, адже в будь-якому віці важко встояти перед спокусами.

Відзначасмо, що основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорювалися на численних наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: викладом основних положень та результатів дослідження у публікаціях (23 одноосібних публікацій, у тому числі 8 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України з філософських наук та статті, які включено до міжнародних наукометричних баз). Оприлюднені праці свідчать про повноту викладу наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, та належний рівень їх оприлюднення.

Зміст дисертації викладений у чіткій і логічній послідовності, основні положення аргументовані та підтвержені численними публікаціями науковців філософського, соціологічного, психологічного, культурологічного та інших напрямків, про що свідчить список використаних джерел.

Таким чином, напрошується умовивід, що дисертація М.І. Захаріної в цілому заслуговує на позитивну оцінку. Але в даній роботі є низка положень, які спонукають вступити в дискусію і зробити декілька зауважень і побажань, що могли б сприяти більш глибокому осягненню аналізованої проблематики і формуванню на цій основі практичних рекомендацій.

1. В дисертації заявлено, що вперше «представлено соціальний проект формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності» (підрозділ 3.1). Виникає питання: що авторка має на увазі, говорячи в цьому контексті про «цілісну систему внутрішньої єдності», адже в країнах Європи маємо як протестантський, так і католицький напрями християнства, які зумовлюють ментальність цих країн?

2. На с. 147 дисертаційної роботи зазначається, що «людина є завжди цілісною особистістю» саме на цій основі робиться висновок про цілісність «економіко-господарської її діяльності». Проте виникає закономірне питання: чи дійсно кожна людина є цілісною особистістю? Коректніше було б казати, що людина в ідеалі, перспективі, потенції є цілісною особистістю, а не в своєму наявному стані. Теж саме стосується й «економіко-господарської її діяльності», яка в своїх наявних формах далеко не завжди буває цілісною.

3. Хотілося б побажати, щоб в подальших дослідженнях цілісності в соціальному бутті людини дисертантка звернула увагу на методологію соціальної метаантропології, в контексті якої розмежовуються поняття «цільність», «цілеспрямованість» та «цілісність». Використання цих концептів дозволяє прояснити становлення цілісності в соціальних вимірах людського буття.

Якщо в буденному бутті людини маємо лише цільність, яка зазвичай формується ззовні, а в граничному бутті – цілеспрямованість, що часто-густо відкидає можливість іншого шляху досягнення мети і робить людину та спільноту агресивними, то в метакричному бутті розгортається справжня цілісність, в якій поєднується і цільність з домінантою душевності, і цілеспрямованість з акцентом на волі й раціональності. Саме тому категорія цілісності виражає гуманістичний розвиток людини у суспільстві. З наявності цілісності самореалізація особистості не заперечує самореалізації Іншого,

більше того, поєднується з нею. Дана методологія довела свою евристичну спроможність у роботах авторки даного відгуку. Маю надію, що вона буде значущою і для дисертантки.

4. Аналізуючи матеріал щодо «суспільно-економічної траєкторії формування цілісної соціальної системи», слід було б вийти на концепцію соціального партнерства як краси відносин у соціальній групі, родині, в освітньому процесі тощо. Проте це залишилося поза увагою дослідниці, хоча, на мою думку, цілісність суспільних систем передбачає соціальне партнерство, яке виходить з цих моральних, екзистенціальних та аксіологічних компонентів.

Скажімо, що висловлені питання-зауваження не скасовують плідного доробку дисертантки та не зменшують оригінальність і не заперечують завершеність дисертаційного дослідження, а скоріше мають підштовхувати до роздумів й переважно є побажанням вдосконалення дослідницьких навичок і зусиль.

Можу зробити висновок, що дисертаційна робота Марини Іванівни Захаріної «Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних ідей В.В.Зеньковського: соціальний вимір» пройшла усі необхідні дозахисні процедури. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й переліку опублікованих наукових праць в плані актуальності, наукової новизни, достовірності, практичної цінності та за змістом і оформленням продемонстрував відповідність основним вимогам, визначеним пп. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., які ставляться до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології та
філософської антропології
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

Підпис: С.А. Крилова
Завіряю: зав. канцелярією
НПУ ім. М.П. Драгоманова
Підпис: _____
« 12 » 106 2019 р.